

Всеукраїнська Рада Церков
і релігійних організацій

УКРАЇНСЬКИЙ МИР: СПІЛЬНОДІЯ РЕЛІГІЙНИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Збірка висновків і рекомендацій
за результатами обговорення
Стратегії участі Церков і релігійних організацій
у миробудуванні «Україна – наш спільний дім»
(Київ, 5-6 лютого 2018 р.)

(Київ) ???-2018

УДК 316.351-054.73:572.028] (477)

Д64 Український мир: спільнодія релігійних та громадських організацій (Збірка висновків і рекомендацій за результатами обговорення Стратегії участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дім») / За ред. М. Васіна, Г. Гоменюк; Карітас України. – К.:..., 2019. – ... с.

ISBN 978-966-2614-08-4

Видання є збіркою матеріалів, які є результатом спільнодії релігійних організацій у сфері розбудови миру. До публікації входять:

- Стратегія участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дім», розроблена Комісією з соціальних питань Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій.
- Резюме виступів учасників панельної дискусії Всеукраїнської конференції «Український мир: формування механізму миробудування», яка відбулася 5-6 лютого 2018 року.
- Висновки та рекомендації, підготовлені на основі роботи груп з різних регіонів України в рамках Конференції.

Збірка покликана сприяти об'єднанню зусиль та знаходженню конкретних дій регіональних осередків релігійних та громадських організацій для просування ідей примирення та трансформації конфлікту.

Стратегія участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дім» затверджена Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій від 10 грудня 2017 року

Авторський колектив:

Розробка концепції видання: о. Андрій Нагірняк, о. Ігор Шабан, Григорій Селещук, Ганна Гоменюк, Ксенія Буханець

Упорядник збірки: Максим Васін

Здійснено в рамках проекту «Об'єднуючи людей заради миру» за підтримки Карітас Німеччини та Міністерства закордонних справ Німеччини

Керівництво проектом: Григорій Селещук та Ганна Гоменюк

Літературне редагування та коректура: Надія Селещук

Дизайн та верстка: Михайло Марко

ISBN 978-966-2614-08-4

© Карітас України, 2019

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	5
СТРАТЕГІЯ УЧАСТІ ЦЕРКОВ І РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У МИРОБУДУВАННІ «УКРАЇНА – НАШ СПІЛЬНИЙ ДІМ»	8
РЕЗЮМЕ ВИСТУПІВ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ	14
<i>Мирослав Маринович, правозахисник, віце-ректор Українського католицького університету</i>	14
<i>Ігор Козловський, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії Національної академії наук України</i>	32
<i>Михайло Басараб, політолог</i>	0
<i>Сергій Висоцький, народний депутат України</i>	17
<i>Андрій Васькович, президент МБФ «Карітас України» ..</i>	18
<i>Ахмет Тамім, муфтії України, голова Духовного управління мусульман України</i>	19
<i>Ігор Шабан, протоієрей, голова Комісії УГКЦ з міжконфесійних та міжрелігійних відносин</i>	50
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	66

ВСТУПНЕ СЛОВО

Як не дивно, але сучасний глобалізований світ, сповнений інформаційних технологій, став ще більш уразливим до маніпуляцій і пропаганди, ніж це можна було спостерігати у минулому сторіччі локально – в межах окремих тоталітарних режимів. Тепер, в епоху Інтернету та свободи обміну інформацією, стає дедалі простіше впливати на свідомість людей, насаджувати стереотипи, викривлювати та формувати нову удавану реальність. Інформація стала справжньою зброєю, яка активно використовується у гібридних війнах по всьому світу. Розділеним суспільством, сповненим ворожнечі та взаємної недовіри, легше маніпулювати та керувати. Наслідком цього стають скалічені душі, знищені стосунки, зруйновані сім'ї, а часто спровокована агресія переростає і в фізичне насильство. Подібні негативні приклади можна сьогодні спостерігати в окупованих районах Донецької та Луганської областей на сході України. Однак і решта території нашої держави постійно перебуває під потужними інформаційними атаками та загрозами дестабілізації суспільства.

Доречно пригадати слова Ісуса Христа: «Коли царство саме в собі поділиться, не зможе встояти те царство» (Євангелія від Марка 3:24). Тому сьогодні для України критично важливо докласти зусиль для миробудування з метою закладення міцного фундаменту взаємної довіри, залагодження ліній розломів та лікування ран, завданих неправдивою російською пропагандою та більш давнішими стереотипами.

Дороговказом на цьому шляху покликана послужити Стратегія участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дім», розроблена наприкінці 2017 року Комісією з питань соціального служіння Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій за підтримки Міжнародного Благодійного Фонду «Карітас України». Цей документ дає не тільки теоретичну основу процесу миробудування, але й пропонує практичні поради

для взаємодії релігійної спільноти, громадських активістів і місцевої влади.

Актуальність розробки цієї Стратегії полягає в необхідності реакції церков і релігійних організацій на нинішню суспільно-політичну ситуацію в Україні, зумовлену трансформацією українського суспільства до демократичних засад і військовим конфліктом на сході України. Релігійна спільнота може запропонувати власне бачення умиротворення наявних суспільних розломів навзаєм пасивному протистоянню спробам використати високий рівень суспільної довіри до релігійних інституцій у чийхось меркантильних інтересах. Відтак церкви і релігійні організації зможуть розглядатися не як об'єкти зовнішнього впливу, а як суб'єкти миробудівничих ініціатив в Україні, демонструючи при цьому свій миротворчий потенціал та унеможливаючи використання релігії для розпалювання конфліктів.

Крім цього, ця Стратегія передбачає її подальше практичне впровадження у вигляді як індивідуальних заходів релігійних організацій, так і міжконфесійних проектів та спільних дій разом із іншими учасниками громадського сектору, у тому числі із залученням грантового фінансування. Серед них можуть бути проекти, спрямовані на включення до місцевих спільнот внутрішньо переміщених осіб, а також на реінтеграцію мешканців окупованих територій. Адже будівництво у людських стосунках мостів замість стін важливе для подальшого сталого розвитку українського суспільства, для формування атмосфери прийняття та безпеки для кожного, незалежно від його релігії, конфесії, мови, національності, місця народження тощо.

Згадана Стратегія пропонує низку практичних заходів для спільної реалізації громадськими та релігійними організаціями, які базуються на трьох головних правилах у відношеннях з тими, хто нас оточує: почути, зрозуміти, діяти разом. Ці три засадничі позиції складають структуру Стратегії та у сукупності є алгоритмом цієї миробудівничої ініціативи.

Корисними також будуть представлені у цій збірці висновки і рекомендації учасників Всеукраїнської конференції «Український мир: формування механізму миробудування», яка відбулася у Києві 5-6 лютого 2018 року. Цей захід об'єднав у дискусії представників і громадських організацій, і релігійних громад різних конфесій з усіх регіонів України. Це дало змогу з різних точок зору побачити актуальність спільних дій заради згуртування місцевої спільноти та затребуваність відповідної Стратегії. Учасники обговорень у малих групах, які тривали значну частину конференції, поділилися власним позитивним досвідом та новими ідеями спільноті на місцевому рівні, коли зусилля громадських активістів і релігійних спільнот об'єднуються на благо всієї місцевої громади.

Представлені у цій збірці пропозиції є результатом цієї першої публічної дискусії про зміст і подальше впровадження Стратегії миробудування, обговорення якої продовжиться і в регіонах протягом найближчого часу.

Максим Васін,
виконавчий директор Інституту
релігійної свободи, упорядник збірки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ахмед Тамім – голова ДУМУ, муфтії України,
Головуючий Всеукраїнської Ради Церков
і релігійних організацій

10 грудня 2017 року

Прийнято

Комісією з питань соціального служіння
Всеукраїнської Ради Церков і релігійних
організацій

22 листопада 2017 року

СТРАТЕГІЯ

участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні

«Україна – наш спільний дім»

Українське суспільство потребує миру в різних аспектах його прояву: на персональному рівні та в міжособистісних стосунках, у професійних і місцевих спільнотах, загалом у країні та на міжнародному рівні. Мир є цінністю для будь-якого суспільства, незалежно від його економічного розвитку, суспільного добробуту, політичного устрою, національної, мовної та релігійної палітри.

Мир є Божим даром, однак прийняття цього дару вимагає постійних зусиль багатьох осіб і суспільних інституцій, серед яких важливу роль відіграють Церкви і релігійні організації, благодійні фонди і громадські об'єднання, інші гуманітарні інституції та медіа. Релігійні спільноти мають у собі великий миротворчий потенціал, який часто недооцінюється, – це профілактика, резистентність, посередництво, примирення, адже всі релігії проголошують прихильність до миру та любові до ближнього.

Безсумнівно, релігія також може бути використана як небезпечна та руйнівна зброя в конфлікті, однак спільне завдання всіх конфесій – продемонструвати свою доктринальну та практичну при-

хильність до миру та якнайкраще реалізувати свій миротворчий потенціал. Не викликає сумніву той факт, що багато конфліктів і воєн були б набагато кривавішими без впливу релігійних діячів-миротворців, оскільки в багатьох випадках вони користуються більшою довірою з боку конфліктуючих сторін, адже релігійна мотивація досягнення миру пробуджує довіру багатьох людей. Водночас світських і релігійних діячів-миротворців, звичайно, не слід вважати суперниками, їх треба сприймати як партнерів у співпраці, адже кожен із них має досвід, який може доповнювати один одного.

Релігійно вмотивовані діячі можуть зробити вирішальний внесок в уникнення або деескалацію соціальних конфліктів, який ніхто інший не зміг би або не бажав би зробити. Відтак їхній голос у суспільстві має звучати помітно, щоб їхні компетенції в галузі утвердження миру знаходили своє втілення та якнайкращу реалізацію.

Нині в Україні існує чимало суспільних викликів і розломів, які потребують зцілення та спільних дій задля їх подолання. Серед них можна відзначити давні проблеми:

- брак суспільної довіри, що заважає економічному, політичному та соціальному розвитку держави;
- значний розрив між багатими і бідними, що зумовлює вельми слабе представлення середнього класу як ключового показника економічного здоров'я країни та суспільного добробуту;
- масштабна корупція: як на побутовому рівні, так і у верхівці державної влади;
- недоліки в роботі системи правосуддя, яка мала б гарантувати справедливість і верховенство права, рівність усіх перед законом і невідворотність покарання за злочин, незалежно від посади і соціального статусу;
- зазіхання на інститут сім'ї та спроби викривити розуміння подружжя як союзу чоловіка і жінки;

- маніпуляції та непорозуміння навколо мовного питання;
- різні погляди на історичні події та особистості;
- поодинокі локальні міжцерковні конфлікти, пов'язані з розв'язанням релігійними громадами майнових питань.
- До них додалися нові суспільні виклики:
- велика кількість наших співгромадян, у той чи інший спосіб постраждалих від війни на сході України та від незаконної анексії АР Крим, що в тому числі спричинило багато душевних ран, невпевненість у завтрашньому дні, агресивність до оточення;
- поява сотень тисяч внутрішньо переміщених осіб і потреба їх інтеграції в місцеві громади на новому місці проживання;
- реінтеграція населення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, АР Крим;
- проблема звільнення заручників (полонених), які утримуються так званими «ДНР/ЛНР» на непідконтрольній уряду території на сході України;
- поширення нелегальної зброї та зниження психологічного порогу щодо застосування насильства для залагодження життєво важливих справ;
- масове поширення дезінформації та свідомо сконструйованих неправдивих новин (фейків), які ускладнюють установлення правди, а відтак провокують прийняття неправильних рішень і паралізують діалог.

Таким чином, ця Стратегія має на меті визначити цілі та завдання щодо миробудування в Україні – як здорової реакції на згадані суспільні виклики, насамперед задля врегулювання глибоких причин конфлікту і недопущення його повторення. Миробудування – це довготривалий, але життєво необхідний процес, який матиме успіх завдяки синергії зусиль представників

різних конфесій та спільнот. Адже сьогодні ми всі як ніколи потребуємо миру. Миру в наших душах, у сім'ях та в нашому спільному домі – Україні.

Кожен із нас у нашому українському домі має змогу та покликаний виявляти повагу і милосердя до ближнього, шанувати гідність і рівність прав кожної людини, не бути нетерпимим до природних відмінностей кожної особистості та її інакшості (колір шкіри, мова, національність, віросповідання, культурні відмінності тощо). У кожній родині трапляються суперечки та незгоди, які з доброї волі кожного з родичів долаються шляхом доброзичливого діалогу, прощення та вияву любові заради збереження та зміцнення сім'ї. Так само і в суспільстві загалом кожен має взяти на себе свою частину обов'язку березти та розширювати простори миру заради спільного блага – утвердження єдності, взаємної довіри та загального добробуту.

Як руйнівні пожежі розпочинаються від недбалості та легковажності, так і ескалація взаємної агресії та ворожнеча можуть розпалитися з одного необережного слова чи вчинку. Проте, усвідомлюючи спільну відповідальність за спокій, безпеку та добробут у нашій країні, ми зможемо – усі разом як спільнота та кожен окремо як громадянин і віруючий:

- умиряти наявні суспільні напруження;
- не роздмухувати нових конфліктів;
- уникати передчасного суспільного осуду та надмірного критиканства;
- відмовитися від стереотипних оцінок інших людей і спільнот;
- творити довкола себе простір довіри та взаємопідтримки;

тим самим уберігаючи наш дім від роздмухування задрощів, злоби, нетерпимості та ненависті.

Мир чи розбрат – це наш власний вибір! І цей вибір ми робимо щодня: коли зустрічаємося з людьми, які мають інше походження,

виглядають, думають чи говорять інакше; коли вирішуємо, яку заяву зробити, якими новинами поділитися та якого змісту коментар залишити в соціальних мережах; коли обираємо між пасивністю та небайдужістю перед обличчям сусідських чи суспільних негараздів.

Ми самі створюємо атмосферу стосунків, що формуються з людьми, які нас оточують. Очевидним підтвердженням цього є ті країни, в яких посмішка та доброзичливість до незнайомців стала виразним елементом їхньої національної культури. Навіть говорячи про ситуацію, коли в країні триває війна, не слід забувати, що військові захищають мирне життя своєї країни, їхня мета – мир.

Благословенні миротворці! Ця справа є богоугодною, і кожен із нас може долучитися до її виконання: у своїй сім'ї, на своєму робочому місці, в своїй громаді, через свою активну громадянську позицію. Знаходячи в Священних Писаннях високий стандарт людських взаємовідносин, який ґрунтується на любові до ближнього, релігійні спільноти загалом та їхні члени зокрема можуть стати миротворцями й активними учасниками миробудівничих ініціатив, які повинні спиратися на такі засадничі принципи:

- віра в Бога;
- любов до ближнього;
- емпатія (співпереживання, співчуття), небайдужість;
- шанування гідності та повноти прав інших людей;
- будівництво довіри;
- згуртування і солідарність;
- взаємодія.

Поставивши перед собою спільну єдину мету – досягнення миру, дбаймо, щоб наш спільний дім був комфортним і безпечним місцем для кожного – в багатоманітні національностей і мов, релі-

гій і переконань, професій і покликань. Ми можемо досягти цього, дотримуючись трьох головних правил у відношеннях з тими, хто нас оточує:

- 1) Почути!
- 2) Зрозуміти!
- 3) Діяти разом!

Водночас цей підхід дозволяє виокремити стратегічні цілі та більш конкретні завдання в царині миробудування в Україні.

1. ПОЧУТИ

1.1. Визнання правди

Перш за все, примирення повинно починатися з визначення правди – з'ясування фактів. Без правди примирення неможливе, інакше обидві сторони ризикують покладати в основу діалогу стереотипи, міфи, інтерпретації, які найчастіше і спричиняють розділення та конфлікти, а тому не можуть слугувати основою для порозуміння.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- підвищення обізнаності, особливо серед школярів і молоді, шляхом проведення просвітницьких і навчальних заходів на тему мовного, національного, релігійного багатоманіття України;
- підвищення медіаграмотності, зокрема спроможності декодувати брехливу інформацію;
- проведення курсів грамотного та безпечного користування соціальними мережами;
- завчасне виявлення носіїв брехливої інформації та підвищення довіри до позиції моральних авторитетів і визнаних експертів.

1.2. Усунення стереотипів

Наше сприйняття співбесідника, певної соціальної групи, релігійної конфесії чи спільноти безпосередньо залежить від нашого уявлення про неї. Поверхова поінформованість, відсутність фахових знань і використання другорядних джерел інформації часто стають причинами довіри міфам та інтерпретаціям, а не фактам. Це своєю чергою спричиняє крайнощі в сприйнятті та вкорінюється у вигляді упередженості та помилкових оцінок.

Небезпека в плеканні міфів і стереотипів полягає в їхній замкненій суті: з одного боку, вони живляться пропагандою та інформаційними маніпуляціями, з іншого – самі стають джерелом такої пропаганди. Тому важливо розвінчувати міфи й усувати стереотипи задля того, щоб вони не ставали на заваді нашого сприйняття іншої сторони діалогу.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- популяризувати культуру взаємоповаги, мирного співжиття в багатоманітності мов, національностей, релігій, шанування гідності і прав іншої людини, незалежно від поглядів і будь-яких відмінностей, тощо;
- виховувати високі моральні цінності, засновані на релігійному вченні, – любов до ближнього, терпимість, взаємоповага, небайдужість, довіра тощо, у тому числі в конфесійних закладах освіти, у недільних/суботніх школах при церквах і релігійних громадах;
- дійти згоди щодо дотримання культури спілкування та критики, яка передбачає неприпустимість цькування, використання образливих слів і вияву зневаги на адресу представників інших мовних уподобань, національностей, релігій, політичних поглядів, соціального статусу чи місця проживання;
- підвищувати рівень кваліфікації служителів та представників церков і релігійних організацій, щоб їх душпастирська і миробудівнича діяльність була вільною від стереотипів;
- уникати поспішного осуду та стереотипних оцінок інших людей і спільнот, натомість формувати свою уяву про них шляхом поглиблення обізнаності та за допомогою прямого діалогу;

- розробляти та втілювати асиметричні інформаційні стратегії у відповідь на пропаганду та інформаційні маніпуляції, наприклад, уживати заходів, спрямованих на розвиток комунікації за принципом «від людини до людини».

2. ЗРОЗУМІТИ

2.1. Діалог

Примирення – це процес, який ґрунтується на готовності до діалогу. Для подальшої успішної взаємодії один з одним необхідно зрозуміти особливості та мотивацію іншої сторони. І діалог, як форма безпосереднього пізнання, є найкращим інструментом для порозуміння, розвінчання міфів і пропагандистських образів, усунення стереотипів.

У прямому спілкуванні під час діалогів ми маємо змогу зустрічатися з реальними людьми, а не образами, сформованими телебаченням, лідерами думок у соціальних мережах чи цілеспрямованою пропагандою. Пізнання справжньої позиції людей – на чому будуються їхні переконання, що насправді вони думають і як діятимуть у тих чи інших ситуаціях – дозволяє нам самим краще зрозуміти, як нам діяти в ситуації, що склалася.

Діалог – це не те саме, що переговори. Його учасники не повинні прагнути за будь-яку ціну переконати іншого у своїй правоті чи намагатися досягнути спільного рішення задля його подальшого втілення. Натомість діалог має на меті зрозуміти бачення іншої сторони та з'ясувати, які очікування, побоювання чи стереотипи впливають на формування її позиції.

Результатом діалогу може бути з'ясування суті відмінностей у позиціях один одного та краще розуміння того, які саме кроки кожна зі сторін може зробити в умовах різного бачення ситуації, щоб не допустити подальшої ескалації конфлікту та сприяти його умиротворенню. Діалог націлений на те, щоб знайти можливість врахувати інтереси різних спільнот та віднайти належний баланс інтересів, в умовах якого конфлікт втрачає будь-який сенс і стає невивідним для кожної з сторін.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- популяризувати міжконфесійний та інші форми суспільного діалогу на національному і місцевому рівнях як спосіб порозуміння, залагодження конфліктів і розвитку взаємодії;
- долучатися до «народної дипломатії» з метою започаткування та підтримки постійного діалогу безпосередньо між різними групами громадян, що проживають по різні боки лінії зіткнення на сході України та в окупованій АР Крим;
- брати участь у розробці державних стратегій щодо реінтеграції населення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, АР Крим, що має включати заходи із відновлення зв'язків, народної дипломатії та налагодження прямого діалогу (позитивний приклад: акції «Схід і Захід разом» з організації відпочинку для дітей сходу України у західних регіонах країни);
- сприяти структурованим діалогам та організувати діалогові майданчики з питань заохочення терпимості та взаємоповаги в конфліктних регіонах, спільнотах, під час суспільних дискусій з ідеологічних питань.

2.2. Прощення

Одним із результатів діалогу має стати те, що ми повинні визнати образи, яких нам завдали, і визнати ті образи, яких, можливо, ми комусь завдали. «Прощаємо і просимо прощення» – це може бути універсальною формулою миробудування.

Прощення є важливою складовою миротворення на шляху до деескалації та залагодження конфлікту. Якщо людина прощає, то вона здатна не тільки подолати конфлікт – вона перемагає конфлікт, адже тим самим не дозволяє, щоб ворожнеча полонила її серце. Учасникам миротворчих ініціатив слід наголошувати, що прощення, як і миробудування загалом, можливе до завершення конфлікту, а не лише після його остаточного залагодження.

Прощення важливе для відновлення довіри. Без посилення суспільної довіри не може розвиватися економіка, політика та суспіль-

ство загалом. Довіра – це основа людських стосунків, і коли вони псуються лише прощення може їх відновити.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- проводити активну душпастирську роботу з розкриття релігійного змісту прощення, яке є свідомим і добровільним актом людини на шляху до примирення;
- опонувати викривленому розумінню прощення як невиправданому «подарунку» кривдникові та як прояву підкорення його тискові

3. ДІЯТИ РАЗОМ

3.1. Утвердження справедливості

Ще один важливий крок на шляху миробудування – встановлення справедливості. Це може бути захист скривджених, які потерпають через недосконалість української системи правосуддя, яка б гарантувала справедливість і верховенство права та рівність усіх перед законом. Окремим напрямом спільної діяльності є царина соціального захисту осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах. У тому числі це може бути пов'язано з відшкодуванням заподіяного збитку в результаті конфлікту на підставі встановлених фактів, адже несправедливість треба виправити. Релігійні громади, громадські, правозахисні та інші гуманітарні інституції можуть у різний спосіб взаємодіяти задля досягнення цих цілей, що робитиме значний внесок у справу миробудування.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- надавати юридичний захист скривдженим особам і спільнотам від несправедливих звинувачень, беззаконня, чиновницького свавілля, кривди з боку корумпованих працівників правоохоронної та судової системи;
- протидіяти замовчуванню вчинених зловживань, беззаконня, кривди; сприяти гласності та оприлюдненню фактів несправедливості в інтересах оздоровлення суспільства через невідворотність покарання за злочини та правопорушення;
- підтримувати соціально незахищені верстви населення (безхатченків, сиріт, осіб похилого віку й осіб з інвалідністю, тяжкохворих тощо) та вживати заходів, спрямованих на подолання бідності та забезпечення доступу до роботи, зокрема через розвиток програм соціального підприємництва;
- надавати духовну, психологічну, матеріальну, фінансову, медичну допомогу особам, які постраждали внаслідок війни на

сході України – допомагати їм повернути матеріальні втрати, залікувати як психічні, так і фізичні рани;

- сприяти звільненню заручників (полонених), що утримуються в ОРДЛО так званими «ДНР/ЛНР», а також наших співгромадян, несправедливо утримуваних та засуджених в АР Крим і в Росії за політичними звинуваченнями.

3.2. Спільні дії

Кінцевою метою миробудівничих ініціатив є повернути серця людей один до одного та налагодити співпрацю між ними. Важливим є формування добросусідської атмосфери, яка стає можливою завдяки порозумінню та діалогу, що своєю чергою відкриває можливості для взаємодії.

Релігійні та інші спільноти покликані являти широкому загалу приклад миротворення, спільно діючи на користь утвердження в суспільстві миру, взаємоповаги, єдності. При цьому важливо розуміти, що взаємодія Церков і релігійних громад різних конфесій у справі миробудування та з інших суспільно-важливих питань не несе в собі загрози стирання ідентичностей. Навпаки, такого роду співпраця окремих віруючих і релігійних спільнот з різними ідентичностями є потужною маніфестацією миротворчої суті релігії – коли представники різних релігійних конфесій можуть співпрацювати, зберігаючи власні доктринальні та віросповідні особливості, заради суспільного блага, утвердження суспільної моралі та миру.

Найвищий рівень суспільної довіри, яким користується інститут Церкви в Україні, та загальна прихильність до миру у віровченнях усіх конфесій свідчить, що цей винятковий потенціал Церков і релігійних організацій може якнайкраще послужити у справі миробудування.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- молитися за мир в Україні, за зцілення та подолання суспільних розломів, відновлення справедливості, правосуддя та верховенства права;
- відмовитися від уживання мови ворожнечі на адресу один одного, в тому числі на адресу представників інших конфесій, спільнот, соціальних груп, політичних партій, органів влади;
- розвивати міжконфесійну співпрацю в різних царинах, спрямованих на утвердження справедливості та розбудову миру (позитивний приклад: діяльність міжконфесійної місії «Духовна та благодійна опіка в місцях позбавлення волі»);
- творити в суспільстві культуру екуменічної та міжрелігійної співпраці на благо всіх співгромадян, заохочувати до позитивних ініціатив та відзначати позитивний досвід співпраці.

РЕЗЮМЕ ВИСТУПІВ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Мирослав Маринович, правозахисник, віце-ректор Українського католицького університету:

Передусім я хотів би скласти свою подяку авторам і всім, хто працював над Стратегією участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дім». Цей документ дуже добре і добротно зроблений, і який я особисто схвалюю. І це не перший раз, коли релігійні організації співпрацюють в Україні. Однак саме ця ініціатива є дуже вчасною і є дуже доброю, та її варто підтримати.

Також я дуже радію, що на цій конференції є люди, які представляють цілу палітру релігійних громад України. Мені завжди радісно спостерігати, як ми долаємо логіку так званої нульової суми – той принцип, коли наша перемога означає поразку когось іншого. Перейти до логіки співпраці є нашим основним завданням.

Зокрема, київські Майдани дали прекрасні зразки співпраці задля блага людини і її громадянських прав. І хоч залишається ще чимало проблем, рівень недовіри уже значною мірою знизився. Це підвищує спроможність Церков і релігійних громад діяти в солідарності.

Ініціатива миробудування важлива і для внутрішнього життя України, і для міжнародного контексту, в якому вона живе. Так, мир і злагода потрібні нам для того, щоб втримати та утвердити українську державність, яка дається нам такою дорогою ціною. Проте шанси України стати корисною для світу полягають не стільки в сучасних технологіях (у цьому плані наздогнати світ нам доволі важко), скільки в завданні стати острівцем миру і злагоди у світі, який щораз більше сповзає у прірву.

Я усвідомляю, що ця теза може прозвучати дуже претензійно, і хочу нагадати всім, хто сумнівається, що християнські, юдейські і мусульманські молитви прозвучали на Майдані Революції Гідності в той час, коли у світі аж зашкалювало і все ще зашкалює від між-

релігійних конфліктів. Отож Україна має чим похвалитися перед світом – біда лише, що ми самі ще не віримо в себе і недооцінюємо те, що маємо.

Отже, українські Церкви і релігійні громади цілком спроможні діяти спільно для побудови миру і взаєморозуміння. І сьогодні перед нами лежить оцей добротно зроблений текст Стратегії миробудування, зміст якого ми маємо сьогодні обговорити.

Я спробую проаналізувати загальний контекст, у якому нам доводиться діяти. Зокрема, я планую розглянути три сфери, у яких ми, люди віри, сьогодні відчуваємо найбільші виклики. А триада нинішніх проблем – військова агресія, пропаганда ненависті й інформаційна війна – легко перекладається релігійною мовою як триада «насильство, ненависть, облуда». І в кожній із них для нас знайдеться важливе завдання.

Проте вже на самому початку хочу зазначити, що я користуватимусь типовими християнськими аргументами, хоча присутні тут нехристияни напевно зможуть подати аргументи, що випливають із їхніх етичних систем.

Насильство

Сьогодні ми спостерігаємо, як змагаються дві методики. З одного боку, це сучасна західна методика *soft power*, або «м'якої сили», в основі якої лежить логіка *win-win*, тобто «позитивної суми».

З іншого боку, маємо жорстку російську методику *power of force*, або тактику грубої сили. Саме вона підірвала увесь корпус міжнародних угод. Проте не тільки це. Вона ще й заразила світовий політикум вірусом агресії та ілюзією відновлення справедливості через зіткнення національних егоїзмів і війн усіх проти всіх.

Людство, яке після війни сказало: «Ніколи більше!», сьогодні, схоже, знову прагне стати на ті самі граблі.

Це – глобальні рамки, в яких розігруються і «маленькі» драми, коли прості люди втомлюються від несправедливості і щораз біль-

ше схилиються до «твердої руки», яка виглядає спокусливо ефективною. Зокрема, в Україні збільшується число тих, які перейшли через жорстокості війни і звикли натискати курок.

Тому у пропонованій Стратегії правильно зазначений небезпечний фактор «поширення нелегальної зброї та зниження психологічного порогу щодо застосування насильства для залагодження життєво важливих справ».

Напевно, кожна релігійна етика має свої застереження щодо насильства. Мені ж хочеться процитувати слова Митрополита Андрея Шептицького, переконаного речника ненасильства: *«Будувати порядок справедливості на рівновазі сил – це, очевидна річ, підмінити поняття справедливості поняттям сили. Гору бере вже не право, а сила; не обов'язок, а примус. І дорога до тиранії чи анархії відкрита»* [т. III, с. 403].

Отже, ми «єдиними устами і єдиним серцем» маємо протистояти насильству.

Ненависть

Схоже, що довгий час Захід упритул не чув мови ненависти, яка відверто бризкає з усіх російських медій. Якби почув, то треба було б застосувати сильніші санкції, а це – не вигідно. Проте таке nereагування на мову ненависті зіграло зі світом лихий жарт, бо, не будучи засудженою, ця мова сподобалася іншим. Приклад Польщі тут чи не найбільш ілюстративний. Ненависть там сьогодні цілком легітимна, оскільки санкціонується націоналістичною ідеологією.

Україна перебуває у дуже вразливій ситуації. Згадаймо передусім той факт, що війна має свої закони, і коли воїн бере на мушку свого ворога, він не може любити його. Ненависть до ворога стає неминучим почуттям, яке дозволяє подолати природний бар'єр перед убивством іншої людини. Саме тому грішний світ і придумав поняття справедливої війни, що мусив зробити виняток із Божої заповіді «Не убий!».

Проте на ненависті не можна вибудувати справедливих стосунків з іншим народом – як і з іншою етнічною групою чи навіть окремою людиною. І знову я процитую свого улюбленого Митрополита Шептицького: *«Завжди і кожна ненависть... відводить від Бога і від правди, завжди є справжнім злом і нещастям, завжди більше шкодить тому, хто ненавидить, хоч і несвідомо, ніж тому, кого ненавидять. Ненависть лише нищить – ніколи нічого не збудувала і не збудує... Прапор наш – це прапор любові. Ніколи не входить він у союз із прапором якої-небудь ненависті»* [т. I, с. 516].

Проте ненависть не ходить сама – вона тягне за собою цілий табун лихих пристрастей, з яких для України чи не найстрашніша – це міжгрупово ворожнеча. Це вічний фатум нашої землі. Сьогодні не один оглядач уже остерігав українців про небезпеку зростання ворожнечі, в основі якої лежить ненависть.

Згадаю тут лиш відверте попередження Дональда Туска, голови Європейської Ради: *«Сьогодні я чітко бачу, що зовнішньому ворогові вас не здолати. Ви занадто сильні. Але ви можете зазнати поразки від самих себе. Саме тому ви повинні зберегти єдність будь-якою ціною й уникати внутрішніх конфліктів, наче чуми»*.

Важко знайти в Україні таку релігійну громаду, яка би за свою історію не настраждалася від державного чи групового насильства. Ми – природні союзники у спільному й солідарному опонуванні мові ненависті. Реалізувати цей потенціал і є нашим завданням.

Я закликаю всі релігійні громади діяти разом – з різних боків, але вирішувати одну проблему. Окрім перелічених у Стратегії практичних пунктів я згадаю ще наше спільне завдання відроджувати релігійну етику, так знищену в попередню епоху, і відвертати своїх вірян від ненависті й ворожнечі.

Облуда

Головний наступ путінського режиму проти України сьогодні відбувається не на фронтах на сході України, а в душах українців.

Бо саме їх роз'їдають пропагандистські віруси сурковської (кремлівської) пропаганди, саме в них тонкі технології впорскують недовіру й безнадію.

Ведеться ця війна і в душах європейців, яких роз'їдають ті самі пропагандистські віруси. Захід лише тепер поволі починає усвідомлювати велетенські масштаби облудності російської пропаганди. Путінський режим блискуче використав небажання сучасної західної культури давати етичні оцінки брехливим месиджам з Росії. Останні надто часто сприймаються на Заході не як зловмисний фейк, а як легітимна російська точка зору. В результаті підірвана сама спроможність пізнати правду, а відтак і спроможність приймати правильні рішення.

Нинішня індустрія брехні є виразно руйнівною, вона цілковито оголила свою диявольську природу. Путін і Сурков створили найсучаснішу машину облуди, яка проникає в усі пори по всьому світу. А як називає християнська Біблія творця брехні? Читаємо у Євангелії від Йоана: *«Диявол вам батьком, тож волите за волею батька вашого чинити... він брехун і батько лжі»* (Йоанна 8:44).

Саме путінський режим вибудував систему самозахисту через тотальні хащі брехні. І знову читаємо в Біблії, цього разу в ізраїльського пророка Ісаї: *«Ми з брехні зробили собі сховок, з неправди – захист»* (Іс. 28:15, 17-18).

Отже, знову і знову ми натрапляємо на зло, яке майстерно маскується під добро, як попереджав про це ще Апостол Павло: *«Сам сатана вдає з себе ангела світла»* (2 Кор. 11, 14).

Висновки

Ось ми і пройшлися коротко по всіх трьох сферах – насильству, ненависті та облуді. Якщо не помиляюся, в усіх монотеїстичних релігіях сатана якраз і є батьком брехні, збудником ненависті та головним убивцею. Отже, видима й невидима війни, об'єктом яких стала передусім Україна, мають виразну релігійну основу. Тільки цього разу це не так звані релігійні війни, коли ворогують послі-

довники різних релігій, а прообраз Армагеддону – боротьба між добром і злом.

Тому нашим спільним релігійним завданням є зупинити торжество розперзаного диявольства і сприяти встановленню Божого ладу на землі. Адже головними іменами Бога є антоніми до згаданої тріади, а саме: Правда, Любов і Милосердя.

Ми, релігійні громади України, маємо певні завдання і щодо нашої держави. Ключ до подолання путінського режиму – в успішності трансформації самої України. Бінарна система «Росія – Україна» наче зависла в рівнодійній безсилості: Росія не може з Україною розправитися – Україна не може вразити Росію привабливістю своєї альтернативи. В цій ситуації навіть незначне зусилля може схилити шальки терезів у той чи той бік.

Засадничою передумовою суспільного преображення є правильна ціннісна платформа, довкола якої об'єднуються агенти змін. А досвід Майдану, своєю чергою, засвідчив, що в питанні засадничих цінностей консенсус між Церквами й релігійними спільнотами, як рівно ж між світським та релігійним сегментами суспільства все-таки можливий і досяжний.

Отже, маємо подбати, щоб змагальність наших релігійних доктрин не перетворилася, як колись, у смертельну боротьбу на знищення суперника. Від співпраці ми виграємо всі. Саме тому я закликаю вас прихильно обговорити, а може – й доповнити запропоновану Стратегію миробудування, схвалити її та солідарно втілювати в життя.

Також слід розрізнити два поняття – примирення і прощення. У цьому контексті вірніше навіть сказати – мир у душі, відсутність ненависті. Примирення – це є дуже чіткий процес, який має певні етапи та передумови. І визнання правди є необхідною передумовою примирення. Не може бути щирого, адекватного примирення без визнання певних своїх помилок. Натомість, коли я кажу про

мир у душі, який ми намагаємось кожен у собі плекати (я боюся це прямо називати прощенням), оцей мир у душі – він є важливий. Тому що ненависть втягує нас у цикл помсти – людина прагне помститись тому, хто завдав їй кривду, а відтак бере участь у цьому безконечному ланцюгу. Коли людина каже собі: «Ні, я не буду в цьому брати участь» – це рішення не брати участі у цьому циклі помсти. І це зовсім не означає «братання» чи забування про всяку правду. І тоді така людина готова брати участь у примиренні, якщо для цього складуться певні передумови.

Чому це важливо зрозуміти? Я пригадую собі історію Мюнхенських угод з Гітлером. Захід тоді хотів примиритись, внести мир, не допустити до війни, але це була хибна спроба. Саме тому, що примирення з тим, хто не визнає свої похибки було неможливим. І врешті-решт це закінчилось війною. Але, разом з тим, не будувати примирення на ненависті, захищати принцип любові – оце є для нас важливим.

Ігор Козловський, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ:

Коли примирення є глобальним, я його розумію так. Перед нами є ворог, відкрите бачення, що він робить проти нас, і ми не можемо йти на перемовини. Однак відносно примирення нашого, українського громадянського суспільства, відносно примирення і тих, хто є на окупованих територіях, – з ними також треба спілкуватись, з ними треба вступати в діалог. Треба розпочинати примирення. Примирення – це багатоскладовий, поетапний процес.

Під впливом тих чи інших інформаційних потоків змінюється свідомість людей, зокрема, це і російська пропаганда, і те, що зараз відбувається на окупованих територіях України, де майже немає українських телепрограм і преси. Розумію, що люди починають не своєю мовою говорити. Вони говорять тією мовою, яка лунає з телеекранів. Більш того, наприклад, поняття «тоталітарна

секта» – це теж продукт російської пропаганди, хоча ми його чуємо і від українських публічних осіб та в українському інформаційному просторі. Це поняття створили в 1992 році та вкинули в українську свідомість. І в те визначення «тоталітарної секти», яке нам нав'язують зовні, майже всі тут присутні підпадають. Тому це поняття релігієзнавці не визнають взагалі. Немає і в юриспруденції цього терміну.

Навіщо ми використовуємо цей штамп російської пропаганди? І дуже часто такі терміни вкладають у нашу свідомість. Ми починаємо навіть говорити чужою мовою, мовою ворожнечі. І це також проблема. Такі моменти треба також враховувати, і треба мати своє бачення і свою концепцію, пов'язану з інформаційною проблемою, яка у нас є.

Важливо усвідомлювати, що на окупованих територіях Донецької та Луганської областей режим ще страшніший, ніж в сталінські часи. Чому? Тому, що там є дуже багато зброї. Навіть якщо ми зараз звільнимо ці території – це не означає, що ми вирішимо повністю ситуацію. Процес звільнення свідомості повинен тривати паралельно. Сьогодні ми говоримо про Стратегію миробудування як спільнодію релігійних та громадських організацій. Не держава – спільна дія релігійних та громадських організацій. Це означає, що громадянське суспільство повинно постійно працювати з тим, щоб впливати на свідомість. Це питання до всіх нас – до людей, які мають там родичів, знайомих, які повинні нести правду на ту територію, а держава повинна її звільнювати.

Михайло Басараб, політолог:

Сьогодні ми говоримо про мир і примирення. Скажіть, будь ласка, сьогодні неодноразово говорилося про те, що основним дестабілізуючим чинником в Україні є збройна агресія Кремля. Очевидно, ніхто не заперечуватиме те, що Кремль веде агресивну політику не лише щодо України, але й проти всього Західного світу. Те, що

відбувається зараз в Україні, – це лише збройний вимір тотальної агресії Кремля проти цивілізації. Так от, чи чули ви колись від Путіна гасло чи заклики до війни? Ні. Путін говорить про мир. Він запевняє, що уся діяльність Кремля спрямована на утвердження миру на території України і спрямована на те, щоб зберегти мир на планеті. Ось і питання правди.

Чому я на цьому акцентую увагу? На превеликий жаль, російській пропагандистській машині вдалось значною мірою утвердити у світовому дискурсі щодо України такий компроміс чи консенсус щодо того, що в Україні нібито є внутрішній конфлікт. Саме виходячи з цього, Україні пропонують примирення як єдиний і безальтернативний шлях до миру або до вирішення проблеми, яку ми сьогодні маємо. І такий от компроміс і з нашими західними партнерами, що в Україні нібито є внутрішній конфлікт, наскільки мені відомо, це стосується і ЗМІ, і багатьох представництв в Україні – заборонено інколи вживати поняття «збройна агресія Росії щодо України». Нав'язується наратив внутрішнього протистояння – це те, як бачить і яку створює картинку щодо того, що відбувається в Україні, кремлівська пропаганда.

Однак для того, щоб вийти на правильне рішення і знайти шлях до справжнього миру і перемоги, ми повинні називати речі своїми іменами. Ми повинні стояти на своєму і пам'ятати, що у 2013 – 2014 роках була Революція Гідності, а не антиконституційний переворот. Я також, і всі тут присутні, очевидно, були учасниками Революції Гідності. І ми можемо стверджувати, що навіть тоді, коли був Майдан і так званий «Антимайдан» – не було такого протистояння, яке могло б говорити про передумови збройного конфлікту в Україні. Майдан і Антимайдан розділяло кількасот метрів (чи може кілометр). Тортури, викрадення, вбивства розпочали не учасники Майдану чи Антимайдану. Злочини проти людяності розпочали представники режиму Януковича, які, очевидно, діяли за його вказівкою. І саме вони спровокували криваву бійню в Києві.

Що відбувалось в Криму і на Донбасі? По-перше, я хочу щоб ми завжди говорили не роздільно про те, що Крим і Донбас – це не окремі історії – це два окремі епізоди злочину Російської Федерації проти суверенної держави України.

Сергій Висоцький, народний депутат України:

Говорячи про події на сході України, то у всіх наших міжнародних партнерів є повне розуміння того, що це агресія Російської Федерації проти України – це збройна агресія, анексія, окупація. Це відображено і в резолюціях Парламентської Асамблеї ОБСЄ, і в резолюціях ООН, та в інших міжнародно-правових документах. Тому ні в кого нема ніяких ілюзій щодо того, що відбувається.

Щодо лінії розділу внутрішньо-зовнішніх ворогів, я повністю підтримую думку про те, що ворогів серед українців шукати не треба. Українці, що проживають на окупованих територіях – вони фактично заручники. Більшість з них є військовополоненими, адже, фактично, Росія побудувала два концтабори на нашій території. Зараз там проживає декілька мільйонів людей. Це зовнішня агресія. І кожна зовнішня агресія завжди має ефект колоборації. І колоборація завжди є тим, що засуджується і міжнародними документами, і в практиці міжнародних судів.

Для мене немає внутрішнього ворога, як ворога по переконанню. Кожна людина, якщо вона вірить в це, вона може голосувати за того, за кого хоче. Навіть за проросійські політичні сили. Кожна людина може обирати ту ідеологію, яку вона хоче, навіть якщо я з цією ідеологією не погоджуюсь. В нас чимало людей, які люблять Путіна, СРСР не тому, що їм хтось заплатив, а тому, що вони такі по переконанню. Це їхня фатальна свобода. Якщо ми кажемо про внутрішнього ворога, то є дуже багато українців з українським паспортом, які за гроші чи за іншим покликом воюють чи приймають збройну участь проти своєї держави.

Не з точки зору релігійної, а з точки зору правової нам потрібно зрозуміти, що такі люди – це колаборанти. Її є межа між власними переконаннями, коли вони не нанесли шкоду іншим людям чи Україні, та такою діяльністю українських громадян (за винагороду з боку ворога зовнішнього агресора чи за свої переконання), яка наносить шкоду. Тобто ці колаборанти з українським паспортом стають членами терористичних угруповань «ДНР» чи «ЛНР» та вбивають своїх співгромадян, або працюють у маріонеткових «судах» на окупованих територіях і засуджують інших українців за сфабрикованими звинуваченнями. Тож ці люди мають зрозуміти, що кара за це беззаконня прийде. Поки не відділити вівці від вовків – у нас не буде миру.

Андрій Васькович, президент МБФ «Карітас України»:

Сьогодні ми хочемо обговорити миробудування в контексті діалогу на тому досвіді, який маємо. Цікавим є власне те, що дуже часто миробудування пов'язане з особистою історією людини, те, що людина пережила, те, що вона пережила із своїми близькими у тому конфлікті у війнах. Владика Борис Гудзяк на Соборі в Івано-Франківську після презентації про військове капеланство і розповіді про травми, які люди переживають на війні, сказав дуже цікаву річ: що ми в діаспорі мали травмоване суспільство від насильства і війни, але не були свідомі того. Ціла генерація виростала, властиво, в Європі з наслідками війни, яка діяла несвідомо, а потім все більше і більше усвідомлювалася.

Ми сьогодні в Україні паралельно по ходу війни зустрічаємося з проблемами посттравматичного стрес-синдрому і тими наслідками війни, які позначаються на душах людини. І якщо ми застановаємо над тим, що це означає для людини і як людина має жити далі з цим, – ми усвідомимо, що це є величезна проблема.

Якщо дивитись на ситуацію в Україні у контексті війни, вражає один момент – церкви і релігійні організації не вдалось втягнути в цей конфлікт, як суб'єктів цього конфлікту. Все ж таки у суспільства є велика небезпека релігійних конфронтацій, які часто зв'язані з тим, що через незнання багатоманіття релігій інших суспільств у зв'язку з міграційними потоками посилюється страх людей перед іншими релігіями. Це стосується, наприклад, ісламу. Як ми бачимо, в Америці, Німеччині, Австрії дискутується, чи повинні бути перешкоди для того, щоб прийняти мігрантів із країн, які є переважно ісламськими. Також тому, що іслам у цих країнах асоціюється з войовничою релігією. І це теж питання, як відповідати на такого роду стереотипи.

Ще одна велика проблема, про яку ми дискутуємо. Чи спершу звільнити окуповану територію, а потім вже можна звільнювати свідомість цих людей. З другого боку, прозвучала думка, що та Богом створена людина повинна мати вміння розрізняти добро від зла, правду від брехні. Але виходить, що людина не має цієї можливості. Саме моя теза така: чи пропаганда забирає в людини щось дуже суттєве, а саме – можливість розрізняти добро від зла? Є цікава відповідь. Згадували про поняття «тоталітарні секти», а я би міг це назвати тоталітарним сектантством свідомості. Ми бачимо дуже часто, коли ми дискутуємо з людьми, які під впливом пропаганди, що вони реагують так, як «сектисти». В тому сенсі, що ви можете доходити до різних аргументів до того моменту, коли вони бачать загрозу для їхніх абсолютних переконань, і тоді вони вам кажуть, що це ви є під впливом пропаганди. Це є надзвичайно важливий момент, щоб зрозуміти як діють ці механізми впливу на свідомість.

Я колись був переконаний, що більшість німецького народу за власними переконаннями слідували за Адольфом Гітлером, за національною соціалістичною ідеологією. Коли я замислився над проблемою пропаганди у Росії сьогоднішніх часів, то подумав, що людина позбавляється можливості оцінювати ситуацію. Людина,

яка не спроможна або не хоче дивитись у різні джерела і формувати свою думку на основі різних джерел і різних точок зору, стає жертвою пропаганди. І є, як мала дитина, яка властиво повністю не відповідає за свої дії. Відповідно до цього, люди, які сліdkують за пропагандою, вважають, що ці речі, яка їм ця пропаганда говорить, є абсолютно правильні, і висновки правильні.

Я говорю про ті механізми, які впроваджені Росією і які, звичайно, небезпечні, бо вони допровадили до поляризації дуже багато суспільств не тільки в Україні. Вони поляризували Америку і Німеччину, вони створюють систему ту, що сіє сумніви і розбрат у суспільстві.

Ахмет Тамім, муфтій України, голова Духовного управління мусульман України, Головуючий у Всеукраїнській Раді Церков і релігійних організацій (червень 2017 – січень 2018):

Я б хотів звернути увагу на наше внутрішнє становище, коли насправді у нас спільна мова, і всі ми працюємо на розвиток країни, то це треба демонструвати за кордоном. Тому що там сильна пропаганда проти України. Деякі навіть не добре знають Україну, а інші думають, що там повний безлад і дестабілізація всередині країни, хоча це неправда. І з іншої сторони, ми бачимо, що роль політиків і роль релігійних діячів дуже важлива для того, щоб вести здоровий діалог не з позиції слабкості, а з позиції гідного взаємного ставлення задля практичних результатів.

Як приклад, у жовтні 2017 року представники Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій спільно написали листи в різні країни світу, які мають стосунки з Росією, щоб вони посприяли звільнення українських політичних в'язнів і полонених з ув'язнення на окупованих територіях Луганської та Донецької областей. І це був черговий крок ВРЦіРО для звільнення україн-

ських громадян з полону. І при необхідності можуть бути і наступні кроки, зокрема, можемо вести діалог через посередників, які тут потрібні. Коли є взаєморозуміння між представниками політичних сил і конфесій, то можна реалізовувати конкретні місії для розвитку здорового діалогу.

Ігор Шабан, протоієрей, голова Комісії Української Греко-Католицької Церкви з міжконфесійних та міжрелігійних відносин:

Одним з завдань Церкви – у нашому, дочасному вимірі – є плекання та будування миру. Завданням Церкви є також пригадування, що мир, який є Божим даром, губиться там де існує насильство, там де немає місця для Бога, бо мир і насильство не можуть жити в одному й тому ж домі.

З цієї причини ми розпочали опрацьовувати Стратегію «Україна – наш спільний дім», як реакція церков і релігійних організацій на нинішню суспільно-політичну ситуацію в Україні, зумовлену триванням трансформації українського суспільства до демократичних засад і військовим конфліктом на сході України.

Відповідно до Соціальної доктрини Церкви, миробудування є плодом справедливості та любові. Там, де цей мир нищиться, там нищиться насамперед відчуття справедливості та відчуття людської гідності, не дбається про спільне добро, чи спільне благо. Миру ніколи не вдається збудувати силою. Натомість правда, справедливість, солідарність та свобода дають нам відчуття рівності та гідності кожної людини.

Господь Ісус зцілює прокаженого, повертає зір незрячому, розмовляє з митарем, рятує життя блудниці й заохочує допомогти пораненому подорожньому: Він дає зрозуміти, що кожна людина, незалежно від її фізичного, духовного чи соціального стану, заслуговує пошани й поваги бо є сотворена Богом на Його образ і подобу.

Тож із християнської точки зору є сутнісний зв'язок між євангельськими посланнями та плеканням миробудування, відкидаючи будь яку несправедливість, соціальну нерівність та зловживання.

Людина робить свій вибір щодня, чи то спілкуючись, чи постячи текст у Фейсбуці, чи виявляючи байдужість до світу. Не можна дозволити, проте, щоб щось змінило наше прагнення до миру. Кожен у своїй сфері, у своїй спільноті, у своєму домі, мусить докласти максимум зусиль, щоб усунути причини насильства й будувати мости довіри – невід'ємної умови розвитку людини. При цьому слід пам'ятати, що неможливо будувати мости між людьми, забуваючи про Бога. Як також неможливо встановити справжній зв'язок з Богом, ігноруючи ближніх..

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Виклики неправдивої пропаганди

- Люди втратили можливість розрізнити де правда, а де брехня. В умовах Інтернету та вільного інформаційного простору, коли вже немає цензури (як у радянський час), все одно люди потерпають від облудливої пропаганди, насамперед російської, яка діє на людські глибинні стереотипи та отрує душі людей ненавистю та недовірою.
- Під впливом інформаційних потоків змінюється свідомість людей, і це зараз відбувається на окупованих територіях України, де майже немає українських телепрограм і преси. Звільнення цих територій не означає повне вирішення ситуації, адже паралельно повинен тривати процес звільнення свідомості.
- Громадянське суспільство повинно постійно працювати з тим, щоб позитивно впливати на свідомість народу, звільнюючи його від стереотипів, упереджень і взаємної недовіри.
- Ключ до перемоги України над імперськими зазіханнями Росії та її руйнівною пропагандою – в успішності трансформації самої України, позитивних реформах.
- Слід сформувати своє бачення інформаційної політики та концепцію протидії неправдивій пропаганді, щоб не допустити спроби посіяти розбрат, недовіру, збурити та розколоти суспільство по різних лініях розломів (церква, релігія, мова, національність, історія, видатні постаті, соціальний статус тощо).
- Необхідно розробити та проводити в різних регіонах тренінги по медіаграмотності, в тому числі он-лайн курси та безкоштовні відеуроки. Як приклад, у якості кейсу аналізується певна подія, яку учасники розглядають з багатьох різних ра-

курсів і приходять до певної міри спільної оцінки – де правда, а де маніпуляції та брехня (в тому числі, на конкретних прикладах роботи ЗМІ).

- Ненависть і любов на шляху миробудування
- Примирення не можна побудувати на ненависті. Наше спільне завдання – відродити мову любові. Правда не роздільна від любові. І тому, якщо ми обстоюємо правду – тим самим ми обстоюємо любов.
- Ненависть втягує нас у цикл помсти – людина прагне помститись тому, хто завдав їй кривду, а відтак бере участь у цьому безконечному ланцюгу. Відмова брати участь у цьому циклі помсти – це шлях до примирення. Водночас це не означає, що ми маємо забути чи заперечувати правду.
- Не може бути щирого, адекватного примирення без визнання певних своїх помилок. Примирення з тим, хто не визнає свої похибки, є неможливим.
- Любов є тим будівником миру в світі, якого ми всі прагнемо. І що є протилежною стороною любові – це є зло, яке завжди проти любові, це є розбрат і смерть.
- Слід відмовитися у публічних дискусіях та особистому спілкуванні від мови ворожнечі, яку вкладають у нашу свідомість політтехнологи чи автори пропагандистських штампів, намагаючись розділити суспільство.

Примирення та взаємодія між людьми

- Розділення, роздробленість і напруга існувала в нашому суспільстві і до війни. Це не є щось таке, що з'явилося внаслідок війни. І тому одним з головних наших завдань зараз є не примирення воюючих сторін, але йдеться про повернення миру, соборності, взаєморозуміння та прагнення спільнодії до наших громад.

- Нашим основним завданням є перейти до логіки співпраці. Тоді ми долаємо логіку так званої нульової суми – той принцип, коли наша перемога означає поразку когось іншого.
- Зasadничою передумовою суспільного преображення України є правильна ціннісна платформа, довкола якої можуть об'єднатись агенти змін. Необхідно в нашому суспільстві закласти фундамент взаємозв'язків і взаєморозуміння.
- Важливою є відкритість один до одного, незалежно від того, які у нас є відмінності. Тобто, якщо людина є така, як вона є: християнином, мусульманином чи атеїстом, якщо вона буде, можливо, нам не зрозумілою, ми все одно маємо бути відкритими один до одного тому, що ми є люди. Представникам різних конфесій у першу чергу слід прагнути порозуміння, примирення, надаючи позитивний сигнал всьому українському суспільству про те, що, незважаючи на відмінності та різні погляди, жити в мирі і злагоді можливо.
- Багато проблемних питань вирішуються на особистому рівні. Важливо виходити на такі стосунки та особисте спілкування – шукати в кожній конфесії та громадському секторі тих, хто готовий до діалогу, розвитку стосунків довіри та взаємодії.
- Не слід обмежуватися лише налагодженням стосунків із тими людьми чи спільнотами, хто проявляє в ньому цілковиту зацікавленість. Миробудування завжди передбачає, що ми є на цій межі, де ми виходимо з зони комфорту, коли ми оточені тими, з якими вже є взаєморозуміння, і приходимо до тих, хто ще може не готовий долучитися до спільних дій, але вже відкритий до діалогу.
- Соціальні проблеми є дуже важливим фактором напруги, і тому заходи, спрямовані на вирішення соціальних проблем, є також миротворчим процесом.

Миробудівничий потенціал релігійних спільнот

- У багатьох суспільствах є ризик залучення релігійних організацій у конфронтацію, коли внутрішні чи зовнішні сили роздувають релігійну ворожнечу, спекулюючи питаннями міграційних потоків чи появою нових релігійних течій. Україні вдалося уникнути цього, хоча російська пропаганда продовжує використовувати релігійний фактор для поділу та дестабілізації України.
- Спільна присутність різних конфесій на різних публічних заходах є певним маніфестом та має дуже велике символічне значення. Також спільні благодійні проекти різних конфесій є дуже важливою маніфестацією для багатьох довкола, свідченням можливості діалогу та співпраці на благо суспільства. З цією метою треба розвивати існуючі та створювати нові міжконфесійні майданчики у регіонах.
- Важливо проводити зустрічі також на рівні парафіян, а не лише керівництва релігійних об'єднань. Знайомити віруючих різних конфесій і налагоджувати співпрацю між ними в межах конкретних суспільно-корисних проєктів.

Спільнодія громадського сектору

- Громадські організації та релігійні громади цілком спроможні діяти спільно для побудови миру і взаєморозуміння. І саме релігійна спільнота має проявити ініціативу у процесі миробудування, адже церква є найбільш авторитетною суспільною інституцією.
- Рівень взаємної недовіри між релігійними громадами в Україні суттєво знизився, що обумовлено трансформацією українського суспільства внаслідок реакції на останні суспільно-політичні виклики, які є спільними для всіх. Це відкриває можливості для більшої взаємодії.
- У громадянського суспільства є стереотип, що релігійність є тотожна фундаменталізму, а віруючі є зашореними. Тому та-

кож треба долати цю відчуженість між громадянським суспільством і релігійною спільнотою, яке є та повинна бути його повноправною частиною. Необхідно долати не лише міжрелігійні стереотипи, але і стереотипи, які є між громадськими активістами та релігійною спільнотою.

- Діалог і спільнодія не повинні обмежуватися лише міжконфесійним форматом – важливо налагоджувати співпрацю громадських і релігійних організацій.
- Практичні ідеї для спільнодії громадського сектору
- Реалізовувати на місцевому рівні такий алгоритм подальших спільних дій:
 - 1) ознайомити якнайширше коло осіб, громадських і релігійних спільнот зі Стратегією та показати, що вже є конкретний документ, до реалізації якого можна долучитись;
 - 2) Ініціювати міжконфесійні та громадські зустрічі з метою обговорення Стратегії;
 - 3) Як результат цих зустрічей, почати конкретні спільні дії, заходи, проекти, які є актуальні та можливі для спільної організації на місцевому рівні (просвітницькі громадсько-релігійні заходи, дискусійні майданчики та круглі столи, спільні громадські та благодійні акції тощо).
- Слід докласти зусиль, щоб рекламні та інформаційні кампанії про спільні заходи громадських і релігійних організацій були більш ефективними та охоплювали максимально можливу аудиторію для залучення більшого числа людей.
- З метою реінтеграції мешканців окупованих територій України – з ними також треба спілкуватись, вступати в діалог, розпочинати процес миробудівництва. Примирення – це багатоскладовий, поетапний процес, а тому починати варто вже зараз, не чекаючи деокупації цих територій.

- Необхідно підвищувати кваліфікацію вчителів для того, щоб вони несли в систему освіти принципи миробудування та навчали дітей і молодь методам мирного вирішення конфліктних ситуацій.
- Психологам слід проводити спеціальні консультації, семінари, тренінги на тему профілактики ненависті, агресії та інших проявів ворожнечі для людей, які брали участь у бойових діях або постраждали від них, а також для людей, які опинились у важких життєвих ситуаціях для того, щоб долати їх без застосування агресії.
- Ініціювати спільні благодійні акції з соціальним контекстом для дітей і молоді. Як приклад, малювали картини чи робити витвори рукоділля, які продавати на вуличних аукціонах, міських ярмарках і публічно передавали зароблені гроші на конкретну благодійну діяльність (допомогу воїнам чи ветеранам АТО, хворим, сиротам тощо).
- Організовувати інтеграційні заходи для родин, дітей та молоді з різних регіонів, різних конфесій і національностей (літні табори, спортивні змагання, музичні та інші культурні фестивалі, тренінги, святкування), щоб навчити їх перестати мислити стереотипами та відкрити для себе багатство інших народів, традицій і культур, шануючи при цьому власне коріння та залишаючись вірним своїм власним релігійним переконанням (як приклад, акція «Схід і Захід – разом»).

УКРАЇНСЬКИЙ МИР: СПІЛЬНОДІЯ РЕЛІГІЙНИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Збірка висновків і рекомендацій за результатами обговорення
Стратегії участі Церков і релігійних організацій
у миробудуванні «Україна – наш спільний дім»
(Київ, 5-6 лютого 2018 р.)

Керівництво проектом – Григорій Селешук та Максим Бондаренко
Консультавання – Марта Титанець та Томаш Калінські
Літературне редагування та коректура – Надія Селешук
Дизайн та верстка – Анна Кондрасюк та Михайло Марко

фото обкладинки з ресурсу Freerik.com
фото на звороті з Всеукраїнської конференції «Український мир: формування механізму миробудування», 5-6.02.18 м. Київ, МБФ Карітас України, та з відкриття муралу Карітасом Івано-Франківськ «Миру усім», приурочене до Всесвітнього дня миру

Здано до набору 16.10.2018. Підписано до друку 29.10.2018.
Тираж 400 шт. Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Warnock Pro.
Офс. друк. Ум. друк аркушів 3,72. Обл. вид. аркушів 2,54.

Надруковано в друкарні ТОВ «Видавничий дім «Укрпол»»
Адрес друкарні: Львівська обл., м. Стрий, вул. Новаківського, 7,
тел. (03245) 4-13-54
